

Stanisław Liszewski

BIBLIOTEKA IT
Archiwum Prac
Naukowo-Badawczych

A-941 cz. IV

Klasyfikacja i typologia funkcjonalna osadnictwa turystycznego.

Do najmłodszych form osadnictwa współczesnego świata należy niewątpliwie osadnictwo turystyczne. Jego rozwój (nie licząc sporadycznie pojawiających się miejscowości turystycznych zwłaszcza kąpielisk występujących w całej udokumentowanej historii osadnictwa światowego), rozpoczął się na dużą skalę w XIX wieku a pełny rozkwit nastąpił dopiero po II wojnie światowej.

Ta młodość omawianych form osadniczych, a być może również ich niedocenianie, przejawia się m.in. w pomijaniu osadnictwa turystycznego w klasycznych typologiach funkcjonalnych form osadniczych. Próżno szukać, jako samodzielnych typów funkcjonalnych, osadnictwa turystycznego w pracach K.Dziewońskiego (1971), M.Jerczyńskiego (1973) L.Kosińskiego (1958), J.Kostrowickiego (1952), czy W.William Olssona (), a jedynie w pracach J.Beaujen-Garnier i G.Chabota (1971) opisowo prezentującej funkcje miast, znalazł się rozdział poświęcony "funkcji obsługi przyjezdnych", w którym autorzy wydzielają m.in. miasta sanatoria, zdrojowiska, kąpieliska i inne. Jest to o tyle zastanawiające, iż typologia funkcjonalna osadnictwa sprowadza się do identyfikacji oraz precyzyjnego zmierzenia głównych form działalności egzogenicznej, a turystyka należy właśnie do takiej działalności (A.Matczak(1989) .

Typologie i klasyfikacje dla obszaru całej Polski pojawiły się dopiero po 1956 roku i w większości były wykonywane na użytek planistyczny (A.Wyrzykowska 1989): najpoważniejszym, tak z metodologicznego jak i poznawczego punktu widzenia jest opracowanie A.Jackowskiego

(1984) dotyczące typologii funkcjonalnej miejscowości turystycznych na przykładzie województwa nowosądeckiego.

Prace polskie nad typologią lub klasyfikacją w większości opierają się o analizę czynników przyrodniczych i antropologicznych (czyli o tzw. walory turystyczne), dostępność komunikacyjną bądź zagospodarowanie turystyczne wyrażone najczęściej liczbą miejsc noclegowych lub stosownym wskaźnikiem opartym o wykorzystanie tej bazy noclegowej. Dla wszystkich tych opracowań cechą wspólną jest jednak eliminowanie z cech typologicznych, wielkości czy struktury zatrudnienia, co wyraźnie wskazuje iż miernik ten, powszechnie używany przy typologiach funkcjonalnych miejscowości, w przypadku funkcji turystycznej nie jest reprezentatywny.

Przystępując do kolejnej, nowej próby, usystematyzowania spontanicznie powstających, zwłaszcza w ostatnich kilkudziesięciu latach osiedli turystycznych, odpowiedzieć należy na kilka pytań a także rozstrzygnąć najważniejsze kwestie terminologiczne i metodologiczne.

Pierwsze z tych pytań dotyczy różnic lub podobieństw pomiędzy pojęciem klasyfikacja i typologia i wymaga dokładniejszego określenia tych pojęć.

Pytanie drugie, ma na celu określenie cech przewodnich tych form, które umownie nazywamy osadnictwem turystycznym a od bliższego sprecyzowania których zależy powodzenie przyszłej klasyfikacji czy typologii.

Sięgając do etymologii słów klasyfikacja i typologia stwierdzamy, że: k l a s y f i k a c j a t o s y s t e m a t y c z n y
p o d z i a ł c z e g o ś n a k l a s y , d z i a ł y , p o d d z i a
ł y itp. według wcześniej przyjętej a ściśle określonej zasady.

Szczególnie często klasyfikacje stosowane są w naukach przyrodniczych a zwłaszcza w systematyce roślin czy zwierząt. W życiu społecznym naj-

bardziej znaną klasyfikacją jest podział dzieci czy młodzieży na klasy w szkołach a jego podstawą jest głównie wiek uczniów a w niektórych przypadkach także i poziom wiedzy czy szerzej poziom intelektualny.

T y p o l o g i a (z metodologicznego punktu widzenia) t o s z e-
r e g o w a n i e i l o g i c z n e p o r z ą d k o w a n i e
e l e m e n t ó w d a n e g o z b i o r u w e d ł u g z a s a d y
p o r ó w n y w a n i a i c h c e c h z c e c h a m i e l e m e n-
t ó w u z n a n y c h j a k o t y p y w o b r ę b i e o k r e-
ś l o n e g o z b i o r u, w tym znaczeniu typologia sprowadza się do
poszukiwania określonych typów czyli modeli, wzorów które można opisać
za pomocą charakterystycznych cech.

Porządkowanie typologiczne stało się we współczesnych naukach
jednym z celów badań i dociekań stanowiąc uwieńczenie całego, często
długiego cyklu badawczego. Powszechnie znane są jako wyniki badań nauko-
wych, liczne typologie funkcjonalne, morfologiczne czy genetyczne,
w tym również w naukach geograficznych.

Rozstrzygnąwszy pierwszą z wymienionych wyżej kwestii poprzez
przyjęcie operacyjnych (roboczych) określeń klasyfikacji i typologii
zastanówmy się bliżej nad określeniem "osadnictwo turystyczne" oraz ce-
chami, które to osadnictwo identyfikują.

W świetle znanej autorowi literatury przedmiotu, jak również
własnych obserwacji, dociekań i przemyśleń, osadnictwo turystyczne,
w sensie funkcjonalnym kojarzy się z takimi miejscowościami, których
głównym celem jest zabezpieczenie człowiekowi regeneracji sił fizycz-
nych i psychicznych. Pobyt w takich miejscowościach powinien mieć wpływ
na odnowę zdrowia fizycznego i psychicznego lub, albo oraz wzbogacać
człowieka o nową wiedzę, przeżycia, doznania.

Tak przybliżone pojęcie osadnictwa turystycznego (autor ma świa-
domość, iż pojęcie to jako mało precyzyjne może budzić zastrzeżenia

i kontrowersje, ze względu jednak na istniejącą już tradycję tego nazewnictwa i jego ugruntowania w literaturze, nie widzi potrzeby wprowadzania nowych pojęć, a określenie "osadnictwo turystyczne" będzie tu stosowane w sensie largo) dotyczy miejscowości, w których tylko część mieszkańców zamieszkuje na stałe, większość zaś przebywa tylko okresowo. Tak więc upraszczając, współczesne osadnictwo turystyczne można porównać do osadnictwa ludów wędrownych a turystów do współczesnych koczowników. Autor ma świadomość do skali dokonanego uproszczenia i jeżeli je czyni to w celu uzmysłowienia, iż główną cechą współczesnego osadnictwa turystycznego jest częsta zmienność w czasie mieszkańców jednostek osadniczych nazywanych tu osadnictwem turystycznym.

Jeżeli tą zmienność mieszkańców uznamy za wyłączną cechę współczesnego osadnictwa turystycznego, to właśnie ona winna stać się podstawą wszelkich klasyfikacji i typologii funkcjonalnych tych form osadniczych. Zmienność mieszkańców miejscowości turystycznych związana jest ze zjawiskiem ruchu turystycznego. Tak więc cechą wyłączną osadnictwa turystycznego jest szeroko rozumiany ruch turystyczny, którego szczegółowa analiza będzie przedmiotem dalszych rozważań prowadzących do klasyfikacji miejscowości turystycznych i ich typologii funkcjonalnej.

Przyjęcie ruchu turystycznego jak podstawy wszelkich dalszych prac porządkujących osadnictwo turystyczne nie eliminuje z pola badawczego możliwości klasyfikacji czy typologii opartych o inne kryteria zwłaszcza morfologiczne, ekonomiczne czy genetyczne, które jednak, zdaniem autora, mieć będą zawsze charakter uzupełniający w tym również pogłębiający badania oparte o cechę wyłączną tej formy osadniczej, czyli o ruch turystyczny.

Można bowiem wyobrazić sobie miejscowość turystyczną o genezie i morfologii obcej funkcji turystycznej, bez znaczącego udziału turystyki w życiu ekonomicznym a zwłaszcza w strukturze zatrudnienia czy

strukturze zawodowej stałych mieszkańców, nie można natomiast bez ruchu turystycznego, dającego ciągły przepływ, i to w różnych jednostkach czasowych (dzień, miesiąc, rok), odwiedzających miejscowość turystów.

Szczegółowa analiza ruchu turystycznego wskazuje na występowanie czterech głównych grup cech tego zjawiska, które mogą być wykorzystane zarówno przy klasyfikacji jak i typologii miejscowości turystycznych.

1. Wielkość ruchu turystycznego określająca zarówno bezwzględną liczbę turystów, którzy przebywali w konkretnej miejscowości, jak również liczbę miejsc noclegowych którą miejscowość oddaje do dyspozycji turystów, a także liczne wskaźniki wynikające z przeliczeń turystów na miejsca noclegowe, miejsca noclegowe na stałych mieszkańców itp.

Wielkość ruchu turystycznego jest cechą powszechnie używaną we wszelkich charakterystykach osadnictwa turystycznego. Jest to cecha informująca o skali zjawiska jakim jest ruch turystyczny a co za tym idzie o wszelkich konsekwencjach, zwłaszcza ekonomicznych jakie niesie z sobą turystyka.

2. Sezonowość ruchu turystycznego określa stopień wykorzystania miejscowości przez turystów w różnych okresach czasowych (pory roku, sezon, w obrębie miesiąca, tygodnia itp). Sezonowość ruchu turystycznego związana jest zarówno z warunkami naturalnymi, systemem życia społecznego czy rodzinnego (wakacje, urlopy) jak również z charakterem zagospodarowania miejscowości turystycznych. Sezonowość ruchu turystycznego ma bardzo duży wpływ na życie ekonomiczne miejscowości określając zarówno zmienność czasową miejsc pracy jak i funkcjonowanie wielu instytucji i urządzeń.

3. Struktury demograficzne ruchu turystycznego a zwłaszcza struktury wieku turystów oraz struktury celów turystycznych dla których ludzie podejmują przemieszczanie się z miejsca swojego stałego zamieszkania.

Struktury demograficzne ruchu turystycznego w odniesieniu do miejscowości wyrażają się w ogólnej atmosferze oraz rytmie życia jednostki osadniczej. Inaczej funkcjonuje miejscowość w której wypoczywają emeryci a zupełnie inaczej miejscowość wypoczynkowa dzieci i młodzieży. Różne są też potrzeby każdej z grup wiekowych czy zawodowych tak pod względem wyposażenia miejscowości jak i organizacji życia i wypoczynku.

Struktura celów przyjazdów turystów związana jest bardzo ściśle z charakterem miejscowości. W innym celu jeździ się do miejscowości dysponujących warunkami naturalnymi umożliwiającymi np. korzystanie z wód mineralnych czy jazdy na nartach a w innym do miejscowości bogatych w zabytki historyczne czy obiekty kultu religijnego. Najczęściej wymienianymi celami ruchu turystycznego są: cel wypoczynkowy (wczasowy, letniskowy, weekendowy itp), krajoznawczy, uzdrowiskowy i pątniczy (religijny).

4. Zasięg przestrzenny ruchu turystycznego wyznaczający rangę i miejsce osiedla w sieci osadnictwa turystycznego a tym samym hierarchię miejscowości turystycznych .

Im większy jest zasięg przestrzenny przyjazdów turystycznych do miejscowości, tym jej pozycja jest silniejsza. Wiadomo bowiem, że renowacja miejscowości turystycznych jest wprost proporcjonalna nie tyle do wielkości napływu turystów ile do zasięgu terytorialnego z którego oni przybywali.

Wśród różnych sposobów mierzenia zasięgu przestrzennego ruchu turystycznego warto zwrócić uwagę na dwa. Pierwszy z nich to koncentracja przestrzenna napływu turystów w stosunku do liczby mieszkańców obszarów z których oni pochodzą (współczynnik koncentracji), drugi to odległość liniowa (liczona liczbą kilometrów) lub czasowa (czas dojazdu) pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscowością turystyczną.

Pierwszy z tych wskaźników (koncentracja) jest miarą atrakcyjności miejscowości turystycznej dla osób mieszkających w różnych częściach

kraju i poza jego granicami. Przyjęto uważać, że im większa koncentracja przestrzenna tym pozycja miejscowości w hierarchii sieci jest niższa. Interpretacja drugiego z wymienionych sposobów mierzenia zasięgu przestrzennego jest odwrotna. Generalnie, im odległość miejsca zamieszkania od miejscowości turystycznej jest mniejsza tym bardziej lokalne znaczenie ma analizowana miejscowość.

Przedstawione cztery grupy cech ruchu turystycznego wyrażają wszystkie składowe funkcje miejscowości w której ten ruch się skupia, mogą zatem być podstawą do klasyfikacji i typologii funkcjonalnej osadnictwa turystycznego.

1. Klasyfikacja osadnictwa turystycznego.

W świetle analizy ruchu turystycznego wydaje się, iż najdogodniejszym kryterium podziału osadnictwa turystycznego na odpowiednie klasy, jest wielkość ruchu turystycznego. Klasyfikacja oparta o to kryterium pozwala podzielić badane formy osadnicze według skali, napływu turystów co umożliwia rozdzielenie turystycznych miejscowości dużych od małych, rozdzielenie od liczby ich stałych mieszkańców. Jest to zatem kryterium wyłączne dla klasyfikacji osadnictwa turystycznego i w odniesieniu do żadnych innych form osadniczych nie może być zastosowane.

Klasyfikacje osadnictwa turystycznego można oprzeć o trzy mierniki charakteryzujące wielkość ruchu turystycznego, są to:

- 1) liczba turystów przebywająca w badanej miejscowości w okresie jednego roku, 2) liczba miejsc noclegowych będących do dyspozycji turystów w badanej miejscowości, oraz 3) wielkość wskaźnika Baretje'a-Deferta który ilustruje liczbę miejsc noclegowych przypadających na liczbę stałych mieszkańców miejscowości.

Każdy z tych mierników z osobna może być podstawą klasyfikacji, znacznie pełniejszy obraz daje jednak dopiero suma ich wszystkich, umożliwiającą prezentację szerokiej gamy klas na jakie dzieli się ta bardzo

skomplikowana forma osadnicza jaką jest osadnictwo turystyczne.

a) Liczba turystów

Główny miernikiem klasyfikacji osadnictwa turystycznego jest liczba osób, które w szeroko pojętych celach turystycznych czyli wypoczynkowych, krajoznawczych, uzdrowiskowych bądź religijnych czy kulturalnych odwiedziły badaną miejscowość w okresie jednego roku. W oparciu o przegląd dostępnych materiałów statystycznych obrazujących liczbę turystów, miejscowości turystyczne w Polsce można zaliczyć do jednej z pięciu klas:

A	--	łączna liczba turystów	1000-5000 osób
B	-	" " "	5000 - 15000 osób
C	-	" " "	15000 - 50000 "
D	-	" " "	50000 - 100000 "
E	-	" " "	powyżej 100000 "

Dolne ograniczenie w klasie A (od 1000 osób) jest jednocześnie granicą poniżej której ruch turystyczny ma na tyle niewielkie znaczenie, że nie może być uznany jako miernik klasyfikacji. W tym miejscu raz jeszcze należy podkreślić, iż miernik liczby turystów nie musi i często nie ma związków korelacyjnych ze stałą liczbą mieszkańców miejscowości.

b) Liczba miejsc noclegowych.

Miernik klasyfikacyjny liczby miejsc noclegowych jest świadectwem trwałego pełnienia funkcji turystycznej przez miejscowość i często koreluje z ogólną liczbą turystów. I w tym przypadku można podzielić miejscowości turystyczne na pięć klas:

A ₁	-	liczba miejsc noclegowych od	200	-	500
B ₁	-	" " "	"	501	- 2000
C ₁	-	" " "	"	2001	- 5000
D ₁	-	" " "	"	5001	- 10 000
E ₁	-	" " "	"	powyżej	10 000

Zgodnie z powszechnie w literaturze polskiej przyjętymi zasadami, miejscowości, które nie dysponują minimum 200 łózkami znajdują się poza klasyfikacją przez co nie podlegają dalszej analizie. W przypadku tego miernika uszczegółowienia wymaga pojęcie "miejsce noclegowe". W klasyfikacji tej za miejsce noclegowe proponujemy uważać wszystkie te "łóżka", które nie są wykorzystywane codziennie przez stałych mieszkańców miejscowości. Przy takim założeniu, turystycznymi miejscami noclegowymi obok łóżek w hotelach, pensjonatach, domach wczasowych, campingach itp. klasycznej bazy noclegowej, są również miejsca w kwaterach prywatnych a także w tzw. drugich domach wykorzystywanych w okresie weekendu lub urlopu.

c) Wskaźnik Baretje 'a i Deferta.

Miernik ten nazywany również wskaźnikiem funkcji turystycznej (J. Warszyńska, A. Jackowski 1979) ilustruje wielkość turystycznej bazy noclegowej w stosunku do stałej liczby mieszkańców, czyli upraszczając; stosunek liczby łóżek wolnych (turystycznych) do łóżek zajętych (stali mieszkańcy) i w tym znaczeniu może być również uznany jako miernik wielkości ruchu turystycznego.

$$\left(T = \frac{L \times 100}{P} \right) \quad \text{gdzie: } \begin{array}{l} T - \text{wskaźnik} \\ L - \text{liczba miejsc noclegowych} \\ P - \text{liczba stałych mieszkańców} \end{array}$$

Wskaźnik Baretje 'a i Deferta ujęty do klasyfikacji osadnictwa turystycznego dzieli je na pięć kolejnych klas a wartości liczbowe tych klas podajemy za jego twórcami.

A_2	wielkość wskaźnika	0	- 25 (bardzo słaba)
B_2	" "	25	- 75 (słaba)
C_2	" "	75	- 150 (średni zaawansowana)
D_2	" "	150	- 300 (silnie zaawansowana)
E_2	" "	300 i więcej	(ukształtowana)

Jak już wcześniej zaznaczono, każdy z przyjętych mierników wielkości ruchu turystycznego może samodzielnie być zastosowany do klasyfikacji osadnictwa turystycznego, dając poprawne ale uproszczone wyniki. Dopiero jednak spojrzenie kompleksowe na wielkość ruchu turystycznego które daje; miernik liczby turystów, wyrażający napływ ludności do badanej miejscowości, liczby miejsc noclegowych, mówiący o stopniu przygotowania miejscowości do przyjęcia tych turystów, oraz w wskaźnik Baretje'a i Deferta pokazujący przygotowanie miejscowości ale w stosunku do stałych jej mieszkańców może pozwolić na precyzyjne dokonanie podziału miejscowości turystycznych na klasy.

Zakładając pełną zgodność przyjętych mierników w poszczególnych klasach, można zaproponować następującą klasyfikację kompleksową osadnictwa turystycznego.

Klasa	Liczba turystów	Liczba miejsc noclegowych	Wskaźnik Baretje'a i Deferta
1. Małe miejscowości turystyczne	A(1,0-5,0 tys)	A ₁ (200-500)	A ₂ (0-25)
2. Średnie miejscowości turystyczne	B(5,0-15,0 tys)	B ₁ (501-2000)	B ₂ (25-75)
3. Duże miejscowości turystyczne	C(15,0-50,0 tys)	C ₁ (2001-5000)	C ₂ (75-150)
4. Bardzo duże miejscowości turystyczne	D(50,0-100,0 tys)	D ₁ (5001-10 tys)	D ₂ (150-300)
5. Wielkie miejscowości turystyczne	E (pow.100,0 tys)	E ₁ (pow.10,0 tys)	E ₂ (pow.300)

W rzeczywistości należy spodziewać się jednak bardzo dużej zgodności klas w zakresie dwóch pierwszych mierników, (liczba turystów i liczba miejsc noclegowych) a także znaczących rozbieżności miernika trzeciego (wskaźnik Baretje'a i Deferta) co wymaga tworzenia dodatkowego nazewnictwa szczegółowego dla powstających klas pośrednich badanych form osadniczych.

Przykładowo miejscowość zaliczana do klasy o symbolach $C + C_1 + A_2$ winna być zidentyfikowana jako "duża miejscowość turystyczna o dużej liczbie stałych mieszkańców". Dla odmiany miejscowość zakodowana w klasie $B + B_1 + D_2$ oznacza "średniej wielkości miejscowość turystyczną o małej liczbie stałych mieszkańców itp. Liczba wariantów klas pośrednich poza przyjętymi pięcioma głównymi zależy od bogactwa turystycznych form osadniczych poddawanych proponowanej klasyfikacji.

2. Typologia funkcjonalna osadnictwa turystycznego.

Jak to już wcześniej powiedziano, typologia sprowadza się do poszukiwania i charakterystyki określonych typów, te zaś można zidentyfikować za pomocą charakterystycznych dla nich cech. W przypadku osadnictwa turystycznego, rzecz sprowadza się do udzielenia odpowiedzi na następujące pytanie: Jakie istnieją typy funkcjonalne miejscowości turystycznych w Polsce i jak można je zidentyfikować?

Odpowiedzi na to pytanie szukać będziemy w konwencji analizy cech wyłącznych dla osadnictwa turystycznego czyli wśród cech ruchu turystycznego.

Wśród charakteryzowanych wcześniej, czterech głównych grup cech ruchu turystycznego, pierwsza czyli wielkość ruchu, posłużyła nam jako podstawa przy konstruowaniu proponowanej klasyfikacji, trzy zaś następne mogą być pomocne przy identyfikacji typów miejscowości turystycznych.

Z grupy cech charakteryzujących "sezonowość ruchu turystycznego" na szczególną uwagę zasługują dwa mierniki szczegółowe, których analiza pozwala, z wystarczającą dokładnością, określić zmienność w natężeniu ruchu turystycznego w określonym czasie. Są to: struktura sezonowości miejsc noclegowych oraz amplituda wielkości ruchu turystycznego.

Pierwszy z tych mierników, pokazując proporcje w wyposażeniu miejscowości w stałą lub sezonową bazę noclegową, umożliwia określenie potencjalnych różnic pomiędzy wielkością całorocznego i sezonowego (czytaj w polskich warunkach letniego) ruchu turystycznego.

Drugi, ilustrując różnice pomiędzy wielkością maksymalną i minimalną w rocznym ruchu turystycznym wskazuje na rozpiętość sezonowości w analizowanej miejscowości. Zaletą tego drugiego miernika jest również jego uniwersalność umożliwiająca porównywanie różnych typów osadnictwa turystycznego niezależnie od rodzaju uprawianej w nich turystyki.

a) Struktura sezonowości miejsc noclegowych.

Przyjmując założenie iż wielkość ruchu turystycznego w określonej miejscowości determinowana jest wielkością bazy noclegowej (wyjątek mogą tu stanowić miejscowości o wyłącznej funkcji krajobrazowej związanej np. z jednym obiektem muzealnym czy innym obiektem zabytkowym, jak również klasyczne przykłady miejscowości pątniczych zwłaszcza w Polsce) łatwo wyciągnąć wniosek iż charakter tej bazy będzie determinować natężenie tego ruchu w czasie. Przyjęty miernik pozwala określić charakter sezonowości ruchu turystycznego w oparciu o charakter sezonowości bazy noclegowej.

klasa 1.	100 miejsc noclegowych ma charakter sezonowy					
2.	66-99%	"	"	"	"	"
3.	33-65%	"	"	"	"	"
4.	1-32%	"	"	"	"	"
5.	0% miejsc sezonowych					

W oparciu o ten miernik, miejscowość zaliczona do pierwszej klasy omawianego miernika, będzie w 100% sezonową, do piątej klasy w 100% czynną cały rok. W praktyce pierwszy z tych przypadków występuje częściej niż piąty, ale największa ilość miejscowości ma mieszaną strukturę sezonowości bazy noclegowej.

b) Amplituda wielkości ruchu turystycznego w skali miesięcznej w okresie roku.

Miernik ten swoją uniwersalnością zawdzięcza niezależności od wielkości oraz sezonowości bazy noclegowej. Dotyczy on bowiem wielkości ruchu turystycznego mierzonego liczbą napływu turystów.

klasa 1.	75-100%	rocznego ruchu turystycznego w jednym miesiącu				
2.	50-74%	"	"	"	"	"
3.	25-49%	"	"	"	"	"
4.	10-24%	"	"	"	"	"
5.	poniżej 10% rocznego ruchu turystycznego w jednym mies.					

Amplituda wielkości ruchu turystycznego wyznaczona w pierwszej klasie, charakterystyczna jest dla miejscowości w których cały (100%) lub prawie cały (75-100%) ruch koncentruje się w jednym miesiącu, jest to miejscowość typowo sezonowa i to tzw. krótkiego sezonu. Przeciwnością tego jest amplituda zaliczana do klasy piątej, która charakteryzuje miejscowości o niemal równomiernym przepływie ruchu turystycznego w każdy z dwunastu miesięcy roku.

Grupe cech struktur demograficznych oraz struktur celów ruchu turystycznego, można prezentować za pośrednictwem wielu mierników. Mając jednak na uwadze cel nadrzędny tego opracowania jakim jest konstrukcja typologii funkcjonalnej osadnictwa turystycznego, proponujemy dwa, stosunkowo proste do określenia, mierniki: strukturę procentową udziału w ruchu turystycznym czterech głównych grup wiekowych turystów, oraz strukturę celów ruchu turystycznego.

c) Struktura wieku uczestników ruchu turystycznego.

Określenie typu funkcjonalnego miejscowości turystycznej wymaga m.in. charakterystyki jej wyposażenia czy zagospodarowania turystycznego, to zaś ściśle koreluje z wiekiem przebywających w niej turystów. Precyzyjne określenie struktury wieku turystów uczestniczących

w ruchu turystycznym do konkretnej miejscowości, wymaga bardzo szczegółowych i niezwykle pracochłonnych badań i może być realizowane dla wybranych tylko miejscowości. Aby jednak umożliwić zastosowanie tego miernika do badań prowadzonych w szerszej skali, proponuje się dokonanie podziału uczestników ruchu turystycznego na cztery generalne grupy a ich uczestnictwo procentowe przyjąć jako strukturę wieku turystów badanych miejscowości. Grupy te to: dzieci (do wieku ukończenia szkoły podstawowej tzn. około 15 lat) młodzież, identyfikowana ze szkołą średnią oraz studenci, dorośli, czyli ludzie pracujący zawodowo lub będący w wieku zdolności do pracy, oraz emeryci (generalnie ludzie powyżej 60-65 roku życia). Dla wyróżnienia wszystkich możliwych kombinacji tak określonych struktur wyznaczono dziesięć klas:

Klasa 1.	$66\% \geq$	ogólnej liczby turystów stanowią dzieci
2.	$66\% \geq$	" " " stanowi młodzież
3.	$66\% \geq$	" " " stanowią dorośli
4.	$66\% \geq$	" " " " emeryci
5.	$75\% \geq$	ogólnej liczby turystów stanowią łącznie dzieci i młodzież, lub dzieci i dorośli, z tym jednak, iż żadna z grup nie powinna być mniejsza niż 25 %
6.	$75\% \geq$	ogólnej liczby turystów stanowią łącznie dzieci i emeryci z tym jednak, iż żadna z grup nie powinna być mniejsza niż 25%
7.	$75\% \geq$	ogólnej liczby turystów stanowią łącznie młodzież i dorośli lub młodzież i emeryci, z tym jednak, iż żadna z grup nie powinna być mniejsza niż 25%
8.	$90\% \geq$	ogólnej liczby turystów stanowią łącznie dzieci, młodzież i dorośli, z tym, że każda z wymienionych grup stanowi minimum 20%

9. 90% $\geq$ ogólnej liczby turystów stanowią: młodzież, dorośli i emeryci, z tym, że każda z grup stanowi minimum 20%
10. wszystkie grupy wiekowe turystów łącznie stanowią 100% ruchu turystycznego z tym jednak, iż żadna z nich nie przekracza 33%.

Cztery pierwsze (1-4) z proponowanych klas charakteryzują bardzo wyspecjalizowane miejscowości turystyczne w których dominuje i to w sposób bezwzględny jedna z grup demograficznych ludności. Klasy 5, 6, 7 odpowiadają miejscowościom w których dominują dwie grupy turystów, w różnych zestawieniach wiekowych, a pozostałe trzy (8, 9, 10) klasy reprezentują miejscowości o złożonej strukturze demograficznej turystów z tym jednak, iż stopień tej złożoności wzrasta wraz z klasą, osiągając swoje apogeum w klasie 10.

d) Struktura celów ruchu turystycznego.

Cel przyjazdu turystów może być uznany za jeden z głównych mierników funkcji jaką spełnia miejscowość do której ten ruch się odbywa. Bogactwo i różnorodność celów podróży turystycznych jest odzwierciedleniem złożoności tej funkcji. Na użytek konstruowanej typologii zdecydowano się ograniczyć liczbę celów podróży turystycznych do czterech, co z natury rzeczy spowodowało ich daleko posuniętą generalizację. Wyróżniono cel wypoczynkowy, który łączy w sobie m.in. wyjazdy weekendowe, letniskowe, czasowe itp. krajoznawczy, uzdrowiskowy oraz pątniczy (religijny). Struktura procentowa celów podróży turystycznych do określonej miejscowości pozwala wydzielić ~~trzydzieści~~ trzynaście różnych kombinacji, które na użytek naszego opracowania zgrupowano w dziesięć klas.

- Klasa 1. 66% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa w celach wypoczynkowych
2. 66% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa w celach krajoznawczych

3. 66% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa w celach uzdrowiskowych ²
4. 66% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa w celach pątnicznych
5. 75% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa łącznie w celach wypoczynkowo-uzdrowiskowych, z tym jednak, iż żadna z tych grup nie powinna być mniejsza niż 25%
6. 75% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa łącznie w celach wypoczynkowo-pątnicznych lub uzdrowiskowo-pątnicznych, z tym jednak, iż żadna z tych grup nie powinna być mniejsza niż 25%
7. 75% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa łącznie w celach krajoznawczo-uzdrowiskowych, lub krajoznawczo-pątnicznych, z tym jednak, iż żadna z tych grup nie powinna być mniejsza niż 25%
8. 90% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa łącznie w celach wypoczynkowych, krajoznawczych i uzdrowiskowych, z tym, iż żadna z tych grup nie powinna być mniejsza niż 20%
9. 90% $\geq$ ogólnej liczby turystów przybywa łącznie w celach krajoznawczych, uzdrowiskowych i pątnicznych, z tym iż żadna z tych grup nie powinna być mniejsza niż 20%
10. turyści przybywający do miejscowości reprezentują wszystkie (cztery) grupy celów, z tym jednak iż żaden cel nie jest powodem przyjazdów więcej niż 33% turystów.

Podobnie jak i poprzednio omówiony miernik tak i w tym przypadku, cztery pierwsze klasy charakteryzują bardzo wyspecjalizowane miejscowości turystyczne do których ruch turystyczny odbywa się w ściśle określonym celu. Pozostałe klasy reprezentują miejscowości o różnym stopniu złożoności celów przyjazdów, aż po klasę dziesiątą gdzie w zbliżonych proporcjach o ruchu turystycznym decydowały wszystkie z analizowanych grup celów podróży turystycznych.

Ostatnią z przyjętych przez nas, grupą cech, charakteryzujących ruch turystyczny, jest jego zasięg przestrzenny. Analiza tej cechy umożliwia określenie miejsca i rangi miejscowości turystycznej w hierarchii

osadniczej a zwłaszcza w podsystemie osadnictwa turystycznego.

Dla potrzeb typologii osadnictwa turystycznego proponuje się przyjąć dwa mierniki tej grupy cech; odległość liniowa przyjazdów turystycznych do badanej miejscowości, oraz współczynnik koncentracji przestrzennej ruchu turystycznego.

e) Odległość liniowa przyjazdów turystycznych.

Miernik ten w prosty sposób ilustruje odległość z jakiej przybywają turyści do badanej miejscowości. Odległość liniowa z jakiej przybywają turyści do badanej miejscowości. Odległość liniowa ma charakter względny nie określa bowiem czasu potrzebnego na pokonanie przestrzeni dzielącej miejsce zamieszkania turysty od miejsca jego pobytu turystycznego, co zależne jest od dostępności komunikacyjnej obu miejscowości, wykorzystywanego środka lokomocji, zamożności itp.

- Klasa 1. 50% > turystów zamieszkuje w promieniu do 100 km od miejscowości turystycznej
2. 66% > turystów zamieszkuje w promieniu do 250 km od miejscowości turystycznej z tym iż przynajmniej 25% lub więcej mieszka w promieniu do 100 km
3. 75% > turystów zamieszkuje w promieniu do 500 km od miejscowości turystycznej, z tym iż przynajmniej 25% lub więcej mieszka w promieniu powyżej 250 km.
4. W 75% > województw (jednostek podziału administracyjnego najwyższego szczebla w państwie) mieszka w każdym po 2% lub więcej turystów
5. 10% > ogólnej liczby turystów przebywających w miejscowości stanowią cudzoziemcy.

Przyjęte dla określenia tego miernika wartości liczbowe pozwalają jednocześnie przypisać poszczególnym klasom odpowiednią rangę. I tak miejscowości odpowiadające klasie pierwszej miernika można uważać za

miejsowości o lokalnym znaczeniu turystycznym, klasie drugiej i trzeciej - regionalnym a klasie czwartej i piątej - krajowym i międzynarodowym.

f) Współczynnik koncentracji przestrzennej ruchu turystycznego.

Współczynnik ten, jako miernik ruchu turystycznego używany być powinien w dwóch mutacjach. W przypadku badania zasięgu przestrzennego turystów przybywających do miejscowości której typ funkcjonalny określamy, współczynnik ten powinien wyrażać koncentrację przestrzenną przybyszów w stosunku do liczby mieszkańców jednostki przestrzennej z której oni pochodzą. W sytuacji pomiaru zasięgu przestrzennego ruchu turystycznego mieszkańców badanej miejscowości, winien on być wyliczony w odniesieniu do powierzchni jednostek przestrzennych przyjętych w badaniach.

Klasa	1.	współczynnik koncentracji	0,90 - 1,00
	2.	"	0,66-0,89
	3.	"	0,50 - 0,65
	4.	"	0,25 - 0,49
	5.	"	mniej niż 0,25

Miejscowości dla których wartość współczynnika koncentracji wyliczonego dla przybywających turystów, plasują się w klasie pierwszej i drugiej mają charakter lokalnych miejscowości turystycznych, w klasie trzeciej - regionalnych a w klasie czwartej i piątej, krajowych i międzynarodowych.

Przeprowadzona analiza mierników głównych cech ruchu turystycznego przyjętych w tej pracy z przeznaczeniem dla konstrukcji typologii funkcjonalnej osadnictwa turystycznego, pozwala na logiczne uporządkowanie tych cech a następnie wyodrębnienie w ogólnym zbiorze miejscowości turystycznych, charakterystycznych typów funkcjonalnych.

Przyjmując za podstawę nazewnictwa typów funkcjonalnych osadnictwa turystycznego cechą określającą zasięg przestrzenny ruchu turystycznego a co za tym idzie rangę hierarchiczną miejscowości, można wyznaczyć trzy

typy główne miejscowości turystycznych oraz dwanaście podtypów.

Typ I - Lokalne miejscowości turystyczne (L)

Cechą przewodnią tego typu jest mały zasięg przestrzenny ruchu turystycznego. Są to miejscowości turystyczne służące głównie mieszkańcom najbliższego zaplecza. Typ ten w zależności od długości sezonu turystycznego oraz stopnia wyspecjalizowania funkcjonalnego dzieli się na cztery podtypy.

L_1 - Lokalne miejscowości turystyczne działające sezonowo, o funkcji wyspecjalizowanej.

L_2 - Lokalne miejscowości turystyczne, całoroczne o funkcji wyspecjalizowanej

L_3 - Lokalne miejscowości turystyczne, działające sezonowo o funkcji złożonej

L_4 - Lokalne miejscowości turystyczne, całoroczne o funkcji złożonej

Typ II - Regionalne miejscowości turystyczne (R)

Typ ten skupia wszystkie te miejscowości turystyczne, których znaczenie i ranga w hierarchii funkcjonalnej osadnictwa turystycznego powoduje iż są one miejscem ruchu turystycznego o zasięgu regionalnym. Typ ten, podobnie jak i poprzedni dzieli się na ~~xxxxxx~~ cztery podtypy.

R_1 - Regionalne miejscowości turystyczne, działające sezonowo, o funkcji wyspecjalizowanej.

R_2 - Regionalne miejscowości turystyczne, całoroczne, o funkcji wyspecjalizowanej

R_3 - Regionalne miejscowości turystyczne, działające sezonowo o funkcji złożonej

R_4 - regionalne miejscowości turystyczne, całoroczne o funkcji złożonej

Typ III - Krajowe i międzynarodowe miejscowości turystyczne (K)

Typ ten skupia miejscowości o najwyższej w hierarchii funkcjonalnej randze i znaczeniu. Połączono w nim rangę ośrodków krajowych i międzynarodowych co jest z jednej strony wyrazem obecnego etapu rozwoju turystyki w Polsce, z drugiej zaś chęcią zasygnalizowania iż w recepcji ruchu turystycznego na świecie nie tworzy się specjalnej międzynarodowej kategorii miejscowości, które są zamkniętymi i często izolowanymi gettami jak ma to miejsce w niektórych krajach Europy Wschodniej, Azji czy Afryki. Typ ośrodków krajowych i międzynarodowych dzieli się na cztery podtypy:

- K_1 - Krajowe i międzynarodowe miejscowości turystyczne działające sezonowo o funkcji wyspecjalizowanej
- K_2 - Krajowe i międzynarodowe miejscowości turystyczne, całoroczne, o funkcji wyspecjalizowanej
- K_3 - Krajowe i międzynarodowe miejscowości turystyczne, działające sezonowo o funkcji złożonej
- K_4 - Krajowe i międzynarodowe miejscowości turystyczne całoroczne o funkcji złożonej

W celu praktycznej identyfikacji prezentowanych typów proponuje się zastosowanie prostej metody graficznej, tzw. typogramu (F.Uhorczak 1963) który bywa wykorzystywany do wyznaczania wzorców (typów) w oparciu o trudno porównywalne kryteria (F.Uhorczak, J.Ostrowski 1972).

Przy konstrukcji typogramów, ilustrujących typy miejscowości turystycznych, wykorzystany zostanie przedstawiony wcześniej podział przyjętych mierników na klasy, z tym jednak iż zaliczanie miejscowości do odpowiedniego typu i podtypu odbywać się będzie w oparciu o wartości odpowiednich klas trzech z sześciu mierników (b,d,f). Pozostałe trzy mierniki (a,c,e) wykorzystane zostaną do pogłębienia charakterystyki każdego z typów.

Typy funkcjonalne miejscowości turystycznych
według sumy punktów odpowiadającej sumie klas
mierników b,d,f.

Podtyp	Typ	Lokalne (L)	Regionalne (R)	Krajowe i międzynarodowe (K)
1		3 - 9	5 - 10	6 - 12
2		6 - 11	8 - 12	9 - 14
3		7 - 15	9 - 16	10 - 18
4		10 - 17	12 - 18	13 - 20

Rozszyfrowując tabelę nr 1, przykładowo podamy parametry podstawowe trzech podtypów, tzn. po jednym z każdego typu głównego.

Podtyp L_1 (Lokalna miejscowość turystyczna działająca sezonowo, o funkcji wyspecjalizowanej) w zakresie miernika "b" (amplitudy wielkości ruchu turystycznego) może wystąpić w klasach 1-3, w mierniku "d" (struktura celów) w klasach 1-4 a w mierniku "f" (współczynnik Koncentracji) w klasach 1-2. Tak więc omawiany podtyp mieści się w sumie klas omawianych mierników w przedziale od 3 do 9 punktów (klas).

Podtyp R_3 (Regionalne miejscowości turystyczne, działające sezonowo o funkcji złożonej) w zakresie mierników głównych może występować odpowiednio w następujących klasach:

miernik "b" - klasy 1-3, miernik "d" - klasy 5-10, miernik "f"-klasa 3. Łącznie podtyp R_3 zamyka się w przedziale sumy klas od 9 do 16 punktów.

Podtyp K_4 (krajowa i międzynarodowa miejscowość turystyczna całoroczna o funkcji złożonej) zamyka się w przedziale sumy klas głównych

mierników od 13 do 20 punktów. Składa się na to: miernik "b" -klasy 4-5, miernik "f" - klasy 4-5, oraz miernik "d" - klasy 5-10.

Należy w tym miejscu raz jeszcze przypomnieć iż w tabeli 1 jak również przy wyznaczaniu typów i podtypów miejscowości a także w ich analizie, uwzględniono tylko trzy mierniki wiodące, których rozpiętość w klasach waha się od 3 (L_1) do 20 (K_4) punktów. Przy wprowadzeniu pozostałych trzech mierników (uzupełniających), które zaznaczone będą w typogramie, wzrośnie zarówno suma klas jak i rozpiętość między nimi, osiągając wartości minimalne - 6 punktów (L_1) a maksymalne - 40 punktów (K_4)

Przedstawiona klasyfikacja i typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych oparta została o analizę ruchu turystycznego, jako cecha wyłączna tej formy osadniczej. Powstała ona jako wyraz przemysłu i uogólnień i wymaga dalszego doskonalenia a nade wszystko weryfikacji empirycznej prowadzonej w odniesieniu do różnych klas miejscowości turystycznych. Początkiem tej weryfikacji są szczegółowe studia terenowe przeprowadzone w 1988 roku w dwóch wioskach karpackich Wysowej i Rytrze.

3. Charakterystyka wsi Wysowa i Rytro.

Weryfikację empiryczną proponowanej typologii funkcjonalnej osadnictwa turystycznego, wykonano na przykładzie dwóch wsi karpackich Wysowa i Rytro.

Wieś Wysowa położona jest w Beskidzie Niskim nad rzeką Ropą w szerokiej śródgórskiej dolinie na wysokości około 510-527 m nad poziomem morza (rys.1). Początki wsi są dość odległe, powstała ona bowiem w połowie XIV wieku i przez długi czas rozwijała się w oparciu o leśnictwo, łowiectwo i rybołówstwo a z czasem także i o handel, który zaczął tu powstawać przy szlaku drogowym na Węgry. W okresie XV-XVIII wiek wkracza tu osadnictwo wołoskie (z Płw. Bałkańskiego i Rusi),

które wprowadza inną kulturę, religię grecko-katolicką, oraz inny typ gospodarki (pasterstwo). W wyniku zmieszania się Wołochów z ludnością miejscową powstała nowa grupa etniczna górali tzw. Łemków. W końcu XVIII wieku w oparciu o miejscowe wody mineralne zbudowane zostają pierwsze łaźienki, które dają początek nowej funkcji jaką jest funkcja uzdrowiskowa. Funkcja ta z licznymi przerwami i komplikacjami (okresy wojen) działa do dzisiaj, będąc podstawą rozwoju miejscowości. Szczególnie ucierpiała Wysowa po II wojnie światowej, kiedy to w latach 1945-1947 repatriowano ze wsi ludność ukraińską do ZSRR a ludność łemkowską wysiedlono na tereny Polski Zachodniej. Powrót ludności łemkowskiej na teren wsi nastąpił dopiero po 1956 roku (T. Jordan, B. Luchter, J. Pituch, 1975). Współcześnie Wysowa liczy 654 mieszkańców (1988 rok) a na terenie wsi obok łaźienek i rozlewni wód mineralnych (woda Wysowianka) działa pięć nowoczesnych sanatoriów oraz kilka ośrodków wypoczynkowych należących do różnych zakładów pracy oraz przedsiębiorstw i organizacji, głównie z terenu Polski Południowej. Wysowa nie posiada połączenia kolejowego, dojazd z najbliższej stacji w Gorlicach zapewniają autobusy PKS (ok. 35 km.).

Wieś Rytko leży w Beskidzie Sędeckim u ujścia strumienia Wielka Roztoka do Popradu na wysokości około 340 m n.p.m. Również i ta wieś posiada bardzo bogatą historię. Po raz pierwszy była ona wzmiankowana już w 1240 roku, a swoje znaczenie zawdzięczała zamkowi obronnemu, który wybudowany nad Popradem, strzegł najważniejszego szlaku handlowego jaki doliną tej rzeki przebiegał z Polski do Węgier. Po utracie znaczenia przez szlak handlowy oraz po upadku zamku w XVII wieku, wieś żyła z rolnictwa i leśnictwa. Pewne ożywienie wprowadziła budowa linii kolejowej z Tarnowa do Muszyny w 1876 roku, kiedy to Rytko uzyskało połączenie kolejowe z innymi terenami Polski. W okresie międzywojennym wieś zaczyna pełnić funkcję letniskową, ale większe znaczenie zaczyna

ona odgrywać ona w życiu wst dopiero po 1956 roku, kiedy to Rytro staje się najpierw miejscem organizowania licznych obozów i kolonii dla dzieci i młodzieży, a następnie terenem inwestycji turystycznych na większą skalę. Współcześnie Rytro jest dużą wsią liczącą 1905 mieszkańców (1988 rok) na terenie której działa piętnaście różnorodnych ośrodków wypoczynkowych campingowych należących do właścicieli pochodzących z różnych obszarów Polski. Rozwinięty jest również wynajem kwater prywatnych. Rytro posiada bardzo dogodne położenie komunikacyjne, obok wspomnianej już linii kolejowej, docierają tu autobusy miejskie z Nowego Sącza, oraz komunikacja PKS. Atrakcyjność położenia turystycznego wsi wynika również z faktu, iż z Rytra wychodzą liczne szlaki turystyki pieszej i narciarskiej prowadzące przez Prehybę do Szczawnicy oraz przez Halę Łabowską do Krynicy.

Przedstawione wsie, Wysowa i Rytro, stały się w 1988 roku terenem szczegółowych badań ruchu turystycznego. Badania te objęły pełną inwentaryzację wszelkiego rodzaju wczasowiczów i kuracjuszy, którzy byli zarejestrowani we wszystkich oficjalnie działających obiektach noclegowych. Nie prowadzono jedynie badań ruchu krajoznawczego (wycieczki, obozy itp) o ile jego uczestnicy nie spędzili przynajmniej jednej nocy w badanych miejscowościach. Wspomniana inwentaryzacja uczestników ruchu turystycznego polegała na wynotowaniu z ksiąg meldunkowych każdego turysty, określając okres jego pobytu, wiek i płeć oraz stałe miejsce zamieszkania. Inwentaryzowano również sam obiekt noclegowy (rok powstania, właściciel, liczba miejsc, okres funkcjonowania, charakter wypoczynku). Mankamentem prowadzonych badań, jest nieuwzględnienie przy inwentaryzacji miejsc noclegowych kwater prywatnych, które nie były zarejestrowane w instytucjach turystycznych, a które, zwłaszcza w Rytrze odgrywają dość istotną rolę w bilansie miejsc noclegowych.

Zebrany materiał statystyczny dotyczy całego roku kalendarzowego 1988 i choć nie jest on kompletny (o czym była mowa wyżej), zdaniem autora może stać się podstawą do określenia typu funkcjonalnego obu badanych miejscowości.

a) Klasyfikacja i typologia funkcjonalna wsi Wysowa i Rytro.

Klasyfikację i typologię funkcjonalną badanych wsi przeprowadzimy w oparciu o cechy i mierniki, które zostały omówione w pierwszej części pracy.

- Wielkość ruchu turystycznego.

W wyniku inwentaryzacji obiektów noclegowych (bez kwater prywatnych) stwierdzono, że Wysowa dysponowała ogółem 1.044 miejscami noclegowymi a Rytro posiadało takich miejsc 1.078 (tab.2) Jak wynika z tego porównania były to miejscowości bardzo zbliżone liczbą miejsc noclegowych, a jednocześnie zaliczane do małych miejscowości turystycznych. Nieco odmiennie wypada porównanie Wysowej i Rytra w świetle wskaźnika Baretja-Deferta. Wysowa ze względu na niemal trzykrotnie mniejszą liczbę stałych mieszkańców posiada wartość tego wskaźnika przekraczającą 159, co świadczy o silnie zaawansowanej funkcji turystycznej w tej miejscowości. Rytro ze wskaźnikiem 56,6 zaliczane jest do miejscowości o słabo wykształconej funkcji turystycznej. Trzeci przyjęty w klasyfikacji funkcjonalnej miernik określa bezwzględną wielkość ruchu turystycznego, i pokazuje skalę badanego zjawiska. W 1988 roku w Wysowej przebywało ogółem 12.221 turystów (tylko ruch rejestrowany) w Rytrze - o 2 tys. mniej (10.233).

Opierając się o wcześniej przyjęte kryteria klasyfikacyjne Wysową możemy zaklasyfikować jako "średniej wielkości miejscowość turystyczną o małej liczbie stałych mieszkańców ($B+B_1+D_2$)" a Rytro jest klasycznym przykładem "średniej wielkości miejscowości turystycznej" ($B+B_1+B_2$).

-Sezonowość ruchu turystycznego.

W proponowanej typologii miejscowości turystycznych wykorzystano dwa mierniki charakteryzujące cechę sezonowości ruchu turystycznego. Są to: struktura sezonowości miejsc noclegowych oraz amplituda wielkości ruchu turystycznego. W badaniach ruchu turystycznego w Wysowej i Rytrze wyliczono także miernik obrazujący strukturę sezonową ruchu turystycznego, który służy dla lepszego poznania omawianej problematyki, nie zostanie on jednak wykorzystany przy konstrukcji typu funkcjonalnego^{tych} miejscowości.

Wskaźniki przyjęte dla określenia struktury sezonowości miejsc noclegowych w obu badanych miejscowościach osiągają podobne wartości. W Wysowej tylko 33,5% wszystkich miejsc noclegowych czynna jest sezonowo, głównie w sezonie letnim a pozostałe 66,5% miejsc funkcjonuje przez cały rok. Te same wskaźniki dla Rytra wynoszą odpowiednio 42,4% miejsc sezonowych i 57,6% miejsc całorocznych. Wskazuje to wyraźnie iż turystyczna baza noclegowa zlokalizowana w tych miejscowościach ma w dużym stopniu charakter stały a walory przyrodnicze (wody mineralne, klimat) umożliwiają jej eksploatację przez znaczną część roku.

Drugi z przyjętych do typologii mierników, "amplituda wielkości ruchu turystycznego", wyliczona w skali miesięcy dla 1988 roku, wskazuje iż w Rytrze różnica pomiędzy udziałem procentowym miesiąca o największej frekwencji turystów (lipiec) oraz miesiąca o najniższym napływie turystów (listopad) wynosi 10,0. Ten sam miernik wyliczony dla Wysowej wynosi 11,1, z tym iż miesiącem o największej frekwencji ruchu turystycznego był tu również lipiec, ale najmniejszy napływ turystów nastąpił do Wysowej w grudniu.

Dodatkowym miernikiem sezonowości wyliczonym dla omawianych miejscowości jest struktura sezonowości ruchu turystycznego (rys.2). W Wysowej największe natężenie ruchu turystycznego przypada na mie-

siące letnie (40,2%) ale pozostałe pory roku odznaczają się bardzo wyrównaną frekwencją: wiosna (20,7%), jesień (19,9%) i najsłabsza frekwencja była tu zimą (19,2%). W Rytrze również lato zgromadziło największą liczbę turystów, choć proporcjonalnie było ich mniej niż w Wysowej (36,3%). Znacznie większym powodzeniem cieszyła się w Rytrze zima (25,2%) oraz wiosna (21,8%). Najsłabsza frekwencja turystów występowała tu jesienią (16,7%).

Obie zatem miejscowości w świetle przytoczonych mierników są ośrodkami całorocznymi z dominacją sezonu letniego i bardzo zbliżonym udziałem turystów w pozostałych porach roku.

- Struktura wieku uczestników ruchu turystycznego.

Szczegółowe materiały demograficzne zebrane w czasie przeprowadzonych badań inwentaryzacyjnych pozwoliły na wykonanie wykresów tzw. "piramid płci i wieku", zarówno dla wszystkich zbadanych obiektów jak i dla obiektów czynnych sezonowo oraz czynnych cały rok (rys. 3 i 4). Nie wdając się w szczegółowe rozważania stwierdzić można iż struktura demograficzna ~~RMRY~~ turystów zmienia się wyraźnie wraz z sezonem, czy porą roku. W obiektach czynnych tylko w sezonie letnim dominują dzieci (Rytro) oraz młodzież (Wysowa). W obiektach czynnych cały rok, proporcje w strukturze wieku przesuwają się w kierunku grupy ludności zawodowo czynnej (Rytro) oraz emerytów (Wysowa). Analiza całorocznego ruchu turystycznego wykazała iż w Wysowej dominowali ludzie w wieku zdolności do pracy (50,1%) oraz dzieci i młodzież (40,3%) a w Rytrze proporcje te były odwrócone to znaczy, dominowały dzieci i młodzież (53,7%) a na drugim miejscu znaleźli się ludzie w wieku zdolności do pracy (42,2%). Obie badane miejscowości pod względem struktury wieku turystów zaliczyć można do grupy odznaczającej się złożoną strukturą demograficzną gdzie wśród turystów współdominują trzy grupy: ludzie w wieku zdolnym do pracy oraz dzieci i młodzież

- Cel ruchu turystycznego.

Cecha ta bardzo różnicuje badane miejscowości. Wysowa z racji swoich leczniczych walorów środowiskowych (zwłaszcza wód mineralnych) oraz odpowiedniego zainwestowania (sanatoria, łazienki), jest głównie celem przyjazdów sanatoryjnych (uzdrowiskowych). W tym celu w badanym roku przebywało w tej miejscowości aż 80,9% zarejestrowanych turystów.

Rytró jest natomiast głównie miejscowością wczasowo-kolonijną. Taki cel przyjazdu przyświecał blisko 80% zarejestrowanych w 1988 roku turystów. Opierając się o miernik celu przyjazdu, można powiedzieć iż Wysowa jest wyspecjalizowaną miejscowością ~~uzdrowiskową~~ uzdrowiskową a Rytró wyspecjalizowaną miejscowością wypoczynkową.

- Zasięg przestrzenny ruchu turystycznego.

Szczegółowe badania miejsca zamieszkania osób przebywających w Wysowej i Rytrze w celach turystycznych pozwoliły na wyliczenie współczynnika koncentracji przestrzennej przybywających do badanych miejscowości turystów w stosunku do mieszkańców poszczególnych województw. Współczynnik ten dla Wysowej wynosi 0,42 i wskazuje na słabą koncentrację, a dla Rytra 0,63 i świadczy o średnim stopniu koncentracji. W przypadku Wysowej największa koncentracja przyjazdu turystów objęła 10 województw Polski Południowo-Wschodniej i Centralnej (rys.5) z których przyjechało na wypoczynek około 70% wszystkich turystów. Pozostałe województwa w liczbie 37 uczestniczyły w tym ruchu łącznie w około 30%, Z dwóch województw w badanym roku nikt w Wysowej nie wypoczywał (zamojskie, konińskie).

Podobna analiza przeprowadzona dla Rytra wykazuje znaczne różnice. Największa koncentracja przyjazdów do tej miejscowości miała miejsce z 7 województw z których przyjechało blisko 83% wszystkich turystów. Były to obok czterech sąsiednich województw (rys.5) woje-

wództwa warszawskie, gdańskie i szczecińskie, których zakłady czy instytucje posiadają własne ośrodki wypoczynkowe w tej miejscowości. Z pozostałych 30 województw pochodziło jedynie 17% zarejestrowanych turystów, a z 12 województw nikt w 1988 roku nie odpoczywał w Rytrze.

Drugi z przyjętych mierników zasięgu przestrzennego - odległość liniowa przyjazdów wykazał iż w Rytrze wypoczywali głównie turyści mieszkający w odległości do 100 km od tej miejscowości (51,4% wszystkich wypoczywających). W Wysowej zaś tylko 23% wypoczywających pochodziła z tej odległości, dalsze 29,3% z odległości 100-250 km, a najwięcej bo aż 33,2% mieszkkało w odległości 250-500 km od miejsca wypoczynku.

W świetle omówionych mierników różna jest pozycja w hierarchii osadnictwa turystycznego obu omawianych miejscowości. Znaczenie Wysowej wydaje się być większe ogólnokrajowe, Rytra zaś mniejsze, głównie regionalne.

Omówione cechy ruchu turystycznego oraz ich mierniki w konfrontacji z wynikami badań empirycznych prowadzonych na terenie dwóch wsi karpackich Wysowej i Rytra, pozwalają na pewne uogólnienia zmierzające do określenia typów funkcjonalnych badanych wsi. Syntezą omówionych mierników jest wykres znany pod nazwą typogramu Uhorczaka (rys.6). Na wykresie tym, na każdym z sześciu ramion naniesiono jeden z mierników, skalując jego wartości liczbowe w pięciu lub dziesięciu klasach. Naniesienie na ten wykres wartości uzyskanych w wyniku badań empirycznych pozwala określić typ funkcjonalny badanych miejscowości turystycznych. W świetle przyjętej metody badawczej oraz sposobu postępowania syntetyzującego badane miejscowości reprezentują następujące typy funkcjonalne.

W Y S O W A jest miejscowością turystyczną o randze krajowej, działająca cały rok, o wyspecjalizowanej funkcji uzdrowiskowej. Analiza mierników dodatkowych pozwala nam jeszcze dodać iż przebywają

tu głównie ludzie dorośli przy dość znacznym udziale dzieci i młodzieży. W zapisie kodowym typów funkcjonalnych Wysowa jest miejscowością typu K_2 (suma klas cech b,d,f, równa się 11 punktów) zaliczoną do klasy $B+B_1+B_2$.

RYTRO jest miejscowością turystyczną o randze regionalnej działającą cały rok o wyspecjalizowanej funkcji wypoczynkowej. Analiza struktury wypoczywających pozwala nam stwierdzić iż wypoczywają tu głównie dorośli oraz dzieci na koloniach i obozach. W typologii funkcjonalnej Rytro ma kod R_2 (suma klas cech b,d,f równa się 8 punktów) i zaliczone jest do klasy $B+B_1+B_2$.

Zaprezentowana koncepcja klasyfikacji i typologii funkcjonalnej osadnictwa turystycznego jak również próba weryfikacji na przykładzie dwóch wsi górskich, jest pierwszym krokiem w kierunku uporządkowania bardzo złożonej problematyki tych form osadniczych. Typologia pomyślana została jako uniwersalna próba porządkowania osadnictwa turystycznego i wymaga dalszych weryfikacji empirycznych w różnych warunkach środowiskowych jak i społecznych. Autor zakłada, iż obok czysto teoretycznego znaczenia zaprezentowana typologia może zostać wykorzystana w działalności marketingowej organizatorów czasu wolnego i turystyki.

Mierniki ruchu turystycznego wsi Wysowa i Rytro.

Tabela nr 2.

	Nazwa miernika ruchu turystycznego	Wartości liczbowe oraz symbol lub numer klasy	
		W y s o w a	R y t r o
1.	Ogólna liczba turystów w okresie roku	12 221 turystów (B)	10 233 turystów (B)
2.	Ogólna liczba miejsc noclegowych	1 044 miejsca (B ₁)	1 078 miejsca (B ₁)
3.	Wskaźnik Baretje'a-Deferta	159 (D ₂)	56,6 (B ₂)
4.	Struktura sezonowości miejsc noclegowych (a)	33,5% (3 klasa)	42,4% (3 klasa)
5.	Amplituda wielkości ruchu turystycznego (b)	11,1 (4klasa)	10,0 (3 klasa)
6.	Struktura wieku uczestników ruchu (c)	50,1% - dorośli 20,0% - młodzież (8 klasa) 20,3% - dzieci	42,2% - dorośli 38,0% - dzieci (5 kl)
7.	Struktura celów ruchu turystycznego (d)	80,9% uzdrowiskowy (3 kl)	78% wypoczynkowy (1k)
8.	Odległość liniowa przyjazdów turystycznych (e)	85,5% do 500 km w tym 33% powyżej 250 km (3 klasa)	51,4% do 100 km (1 kl)
9.	Współczynnik koncentracji (f)	0,42 (4 klasa)	0,63 (3 klasa)

Podpisy pod rysunkami.

Rys.1. Położenie geograficzne wsi Wysowa i Rytro (skala 1: 500 000)

Rys.2. Sezonowość ruchu turystycznego w 1988 roku wyliczona wg. wskaźnika sezonowości (W_s)

$$W_{si} = \frac{X_i}{\bar{X}} \times 100$$

X_i - wartość kolejnego miesiąca

$\bar{X}$ - wartość średniasroczna

Rys.3. Struktura płci i wieku turystów przebywających w Wysowej w 1988 r.

- A. Wszystkie obiekty noclegowe razem
- B. Obiekty czynne w sezonie letnim
- C. Sanatorium "Chemik" czynne cały rok

Rys.4. Struktura płci i wieku turystów przebywających w Rytrze w 1988r.

- A. Wszystkie obiekty noclegowe razem
- B. Obiekty czynne w sezonie letnim
- C. Wszystkie obiekty funkcjonujące cały rok

Rys.5. Koncentracja pochodzenia terytorialnego turystów przebywających w 1988 roku.w:

A. Wysowej

B. Rytrze

I, II, ... - stopnie koncentracji

y - współczynnik koncentracji

Rys. 6. Typogram struktury funkcjonalnej wsi Rytro i Wysowa

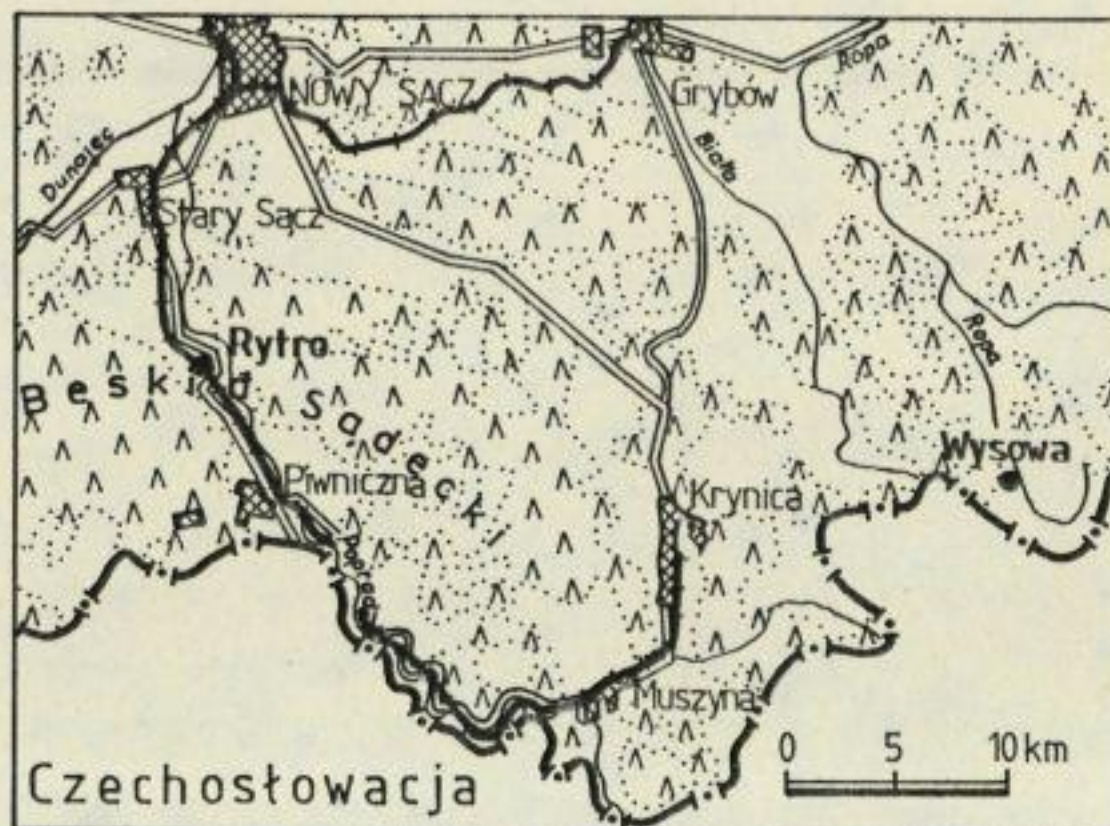
1,2,.....10 - klasy wartości

- a - struktura sezonowości miejsc noclegowych
- b - amplituda wielkości ruchu turystycznego
- c - struktura wielkości uczestników ruchu
- d - struktura celów ruchu turystycznego
- e - odległość liniowa przyjazdów turystycznych
- f - współczynnik koncentracji

L i t e r a t u r a

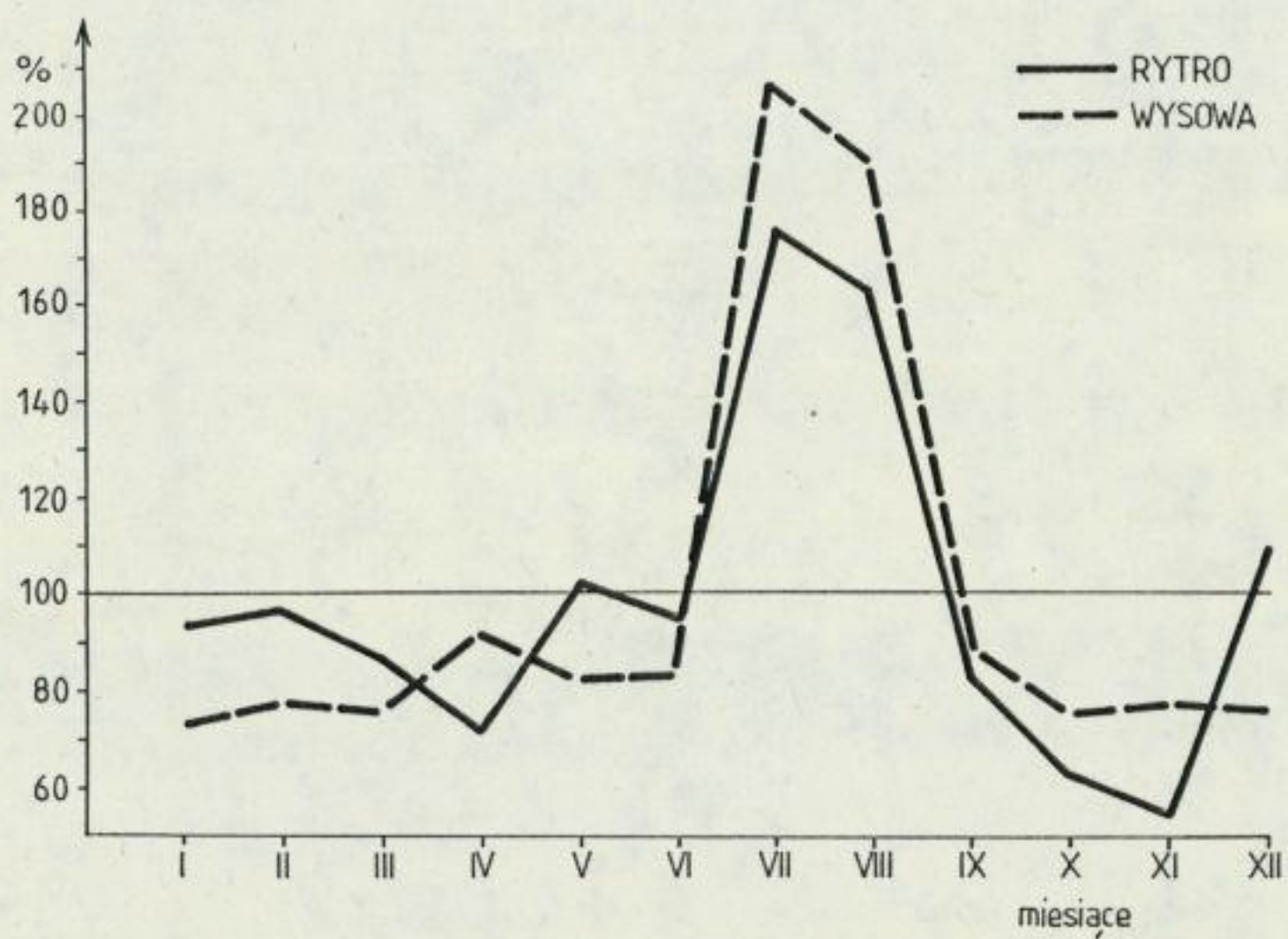
1. Baretje R., Defert P., 1972, Aspects Économiques du tourisme, Paris
2. Beanjen-Garnier J., Chabot G., 1971; Zarys geografii miast PWE, Warszawa.
3. Dziewoński K., 1971; Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Instytut Geografii PAN. Prace Geograficzne nr 87.
4. Jackowski A., 1981; Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie woj. nowosądeckiego) Kraków. Rozprawy habilitacyjne nr 53.
5. Jerczyński M., 1973; Zagadnienia specjalizacji bazy ekonomicznej większych miast w Polsce. Prace Geograficzne, Instytut Geografii PAN, nr 97.
6. Jordan T., Luchter B., Pituch, 1975; Obraz demograficzny gromady Wysowa w latach 1964-1972. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Geograficzne z. 39, ss. 87-111.
7. Kosiński L., 1958. Zagadnienia struktury funkcjonalnej miast polskich. Przegląd Geograficzny tom XXX, z. 1.
8. Kosiński L., 1958; Klasyfikacja funkcjonalna większych miast polskich według stanu z roku 1950. Przegląd Geograficzny tom XXX, z. 4.
9. Kostrowicki J., 1952; O funkcjach miastotwórczych i typach funkcjonalnych miast ~~Polskich~~ ~~Acta Universitatis Lodziensis~~, ~~Turym~~ ~~Przegląd Geograficzny~~ tom XXIV, z. 1.
10. Matczak A.; 1989, Problemy badania funkcji turystycznej miast Polski Acta Universitatis Lodziensis, Turyzm 5.

11. Uhorczak F., 1963, Użytkowanie ziemi i rolnictwo. Geografia Powszechna, t-2. PWN, Warszawa.
12. Uhorczak F., Ostrowski J., 1972, Typogramy F. Uhorczaka jako środek graficznej prezentacji zjawisk wielo cechowych. Polski Przegląd Kartograficzny, tom 4, ss. 145-151.
13. Warszyńska J., Jackowski A., 1978; Podstawy geografii turystyki. PWN, Warszawa.
14. William-Olsson W., 1961, Ekonomisk-geografisk Karta Over Sverige. Stockholm s. 61 + mapa ścienna.
15. Wyrzykowska A., 1989; Ważniejsze opracowania dotyczące typologii i klasyfikacji miejscowości wypoczynkowych Polski. Biuletyn Informacyjny Instytutu Turystyki Nr 1 (87) Warszawa.

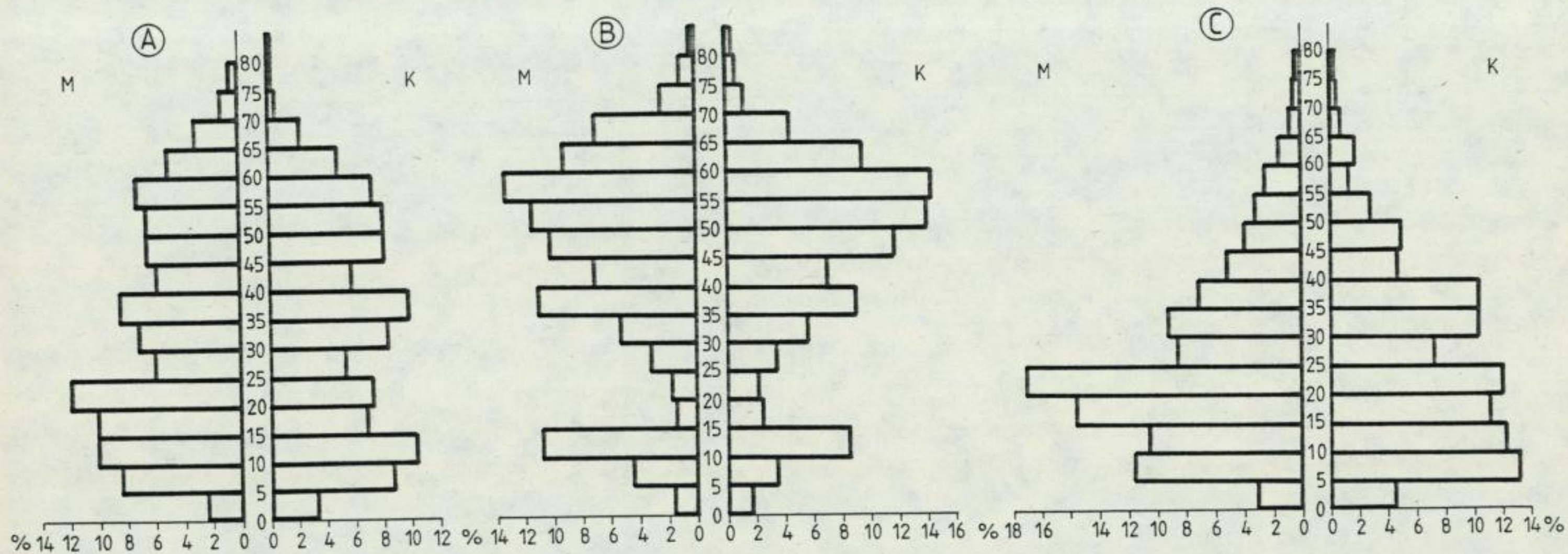

Rys. 1

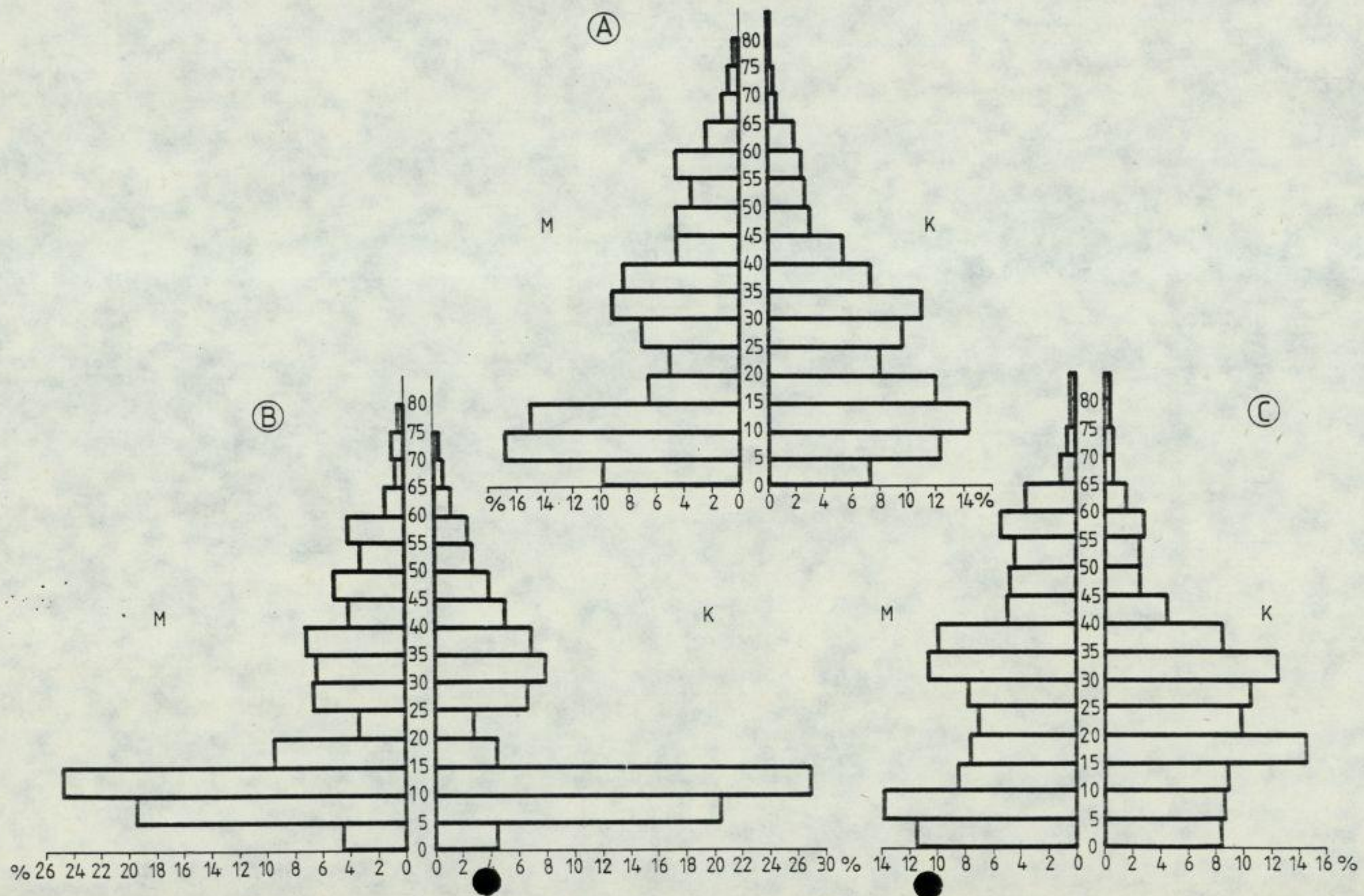
Rys. 2

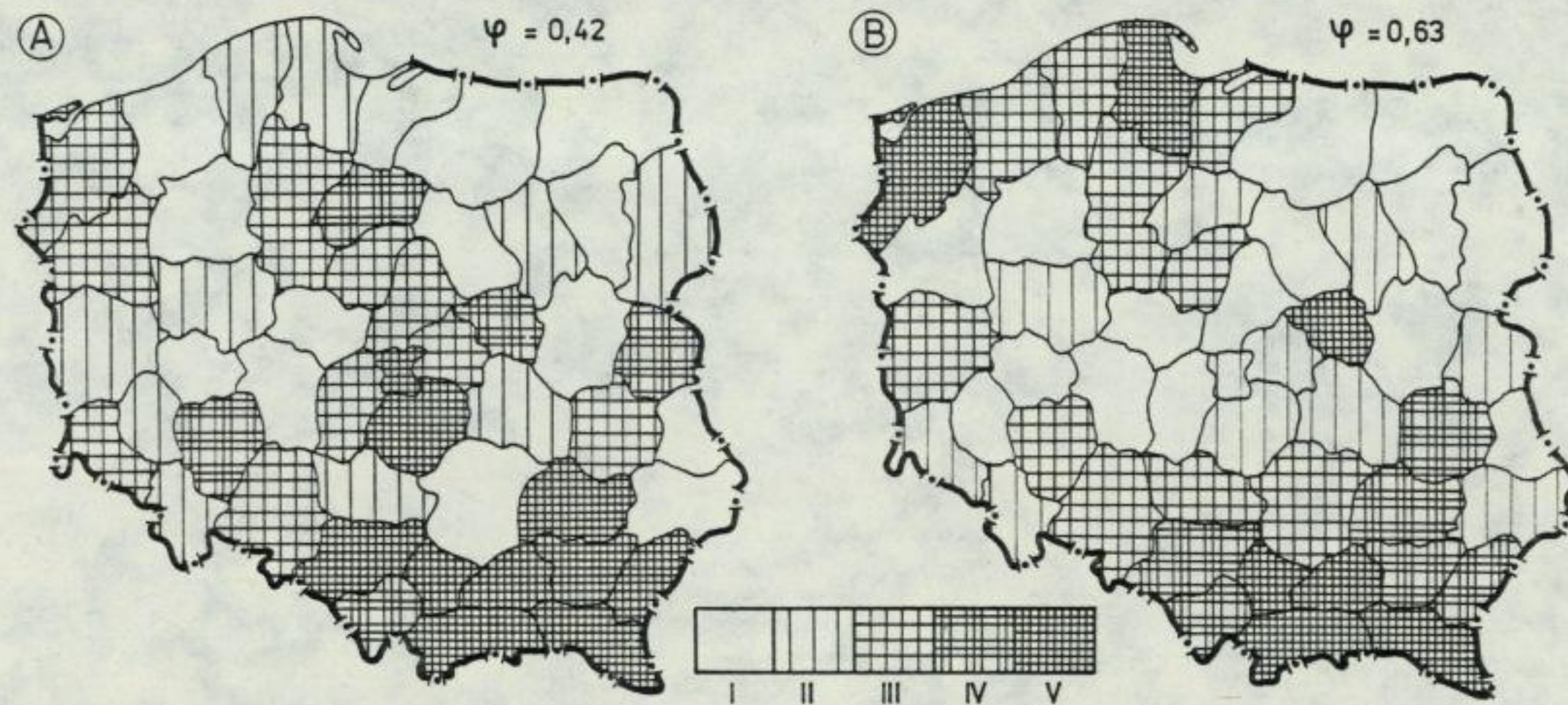
Rys. 3

Rys. 4

Rys. 5

Rys. 6

